

MARIAN ZDZISŁAW PAWLAK
(1935–2016)

Marian Zdzisław Pawlak urodził się 10 VII 1935 r. Nowinach w gminie Chodecz w powiecie włocławskim. Był synem rolników, Konstantego i Anny z Raczkowskich. W 1942 r. rodzina Pawlaków została wysiedlona z Nowin i zamieszkała w pobliskiej miejscowości Kolonia Borzymie. Mieszkali tam do 1944 r., a ostatni rok okupacji spędzili w folwarku Borzymie. Do Nowin powrócili w styczniu 1945 r.

Szkołę Podstawową w Nowinach ukończył w 1950 r. Świadectwo dojrzałości otrzymał w Liceum im. Ziemi Kujawskiej we Włocławku w 1955 r. W tym samym roku rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK), których absolwentem został w 1960 r. Uczęszczał na seminarium historii nowożytnej prof. Jadwigi Lechickiej, na którym przygotował pracę magisterską pod tytułem *Jan Henryk Dąbrowski, szkic biograficzny 1795–1818*. Na jej podstawie 29 VI 1960 r. uzyskał stopień magistra. W trakcie ostatniego roku studiów, od 25 III do 30 VI 1960 r., pracował jako bibliotekarz w Książnicy Miejskiej w Toruniu.

Po ukończeniu UMK został nauczycielem w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Lipnie. Był tam zatrudniony od 16 VIII 1960 r. do 31 VIII 1961 r. Wśród jego uczniów był Lech Wałęsa. W styczniu 1961 r. prof. Jadwiga Lechicka zaproponowała Marianowi Pawlakowi asystenturę¹. W marcu tego samego roku rozpoczął pracę w Zakładzie Historii Powszechnej i Polski XVI–XVIII w. Instytutu Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu, z którym był związany do 1989 r. W dniu 1 III 1961 r. został zatrudniony na stanowisku asystenta, a od 1 V 1963 r. na stanowisku starszego asystenta. Profesor J. Lechicka, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami badawczymi historią kultury i oświaty, zaproponowała mu jako temat doktoratu opracowanie dziejów akademickiego gimnazjum elbląskiego w XVI–XVII w. Było to dla młodego adepta nauki historycznej poważne i trudne zadanie, wymagające żmudnych kwerend archiwalnych i bibliotecznych oraz doskonalenia znajomości łaciny i języka niemieckiego. Okazało się, że intensywne prace przyniosły rezultaty

¹ Szerzej o okolicznościach swego zatrudnienia na UMK pisze Marian Pawlak w materiałach z sesji poświęconej pamięci prof. Jerzego Wojtowicza, zob. *Jerzy Wojtowicz, historyk gospodarki, społeczeństwa i kultury doby nowożytnej*, red. Kazimierz MALISZEWSKI, Wojciech PIASEK, Toruń 2015, s. 293–296.

i 24 VI 1969 r. decyzją Rady Wydziału Humanistycznego UMK na podstawie dysertacji *Dzieje Gimnazjum Elbląskiego w latach 1535–1772* (opublikowanej drukiem w Olsztynie w 1972 r.) Marian Pawlak uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii. Początkowo promotorem tej rozprawy była prof. J. Lechicka. Po jej śmierci w 1965 r. opiekę nad doktoratem Mariana Pawlaka przejął prof. Jerzy Wojtowicz, który objął po niej kierownictwo Zakładu. Po uzyskaniu stopnia doktora, dnia 1 XII 1969 r. został awansowany na stanowisko adiunkta, na którym pracował do 30 IX 1989 r. Kontynuując swoje badania nad historią oświaty, zajął się istotną kwestią dalszej nauki w szkołach wyższych absolwentów gimnazjów z terenu Pomorza Nadwiślańskiego w dobie nowożytnej. Wkrótce stał się wybitnym specjalistą w zakresie tej problematyki. Dnia 6 VI 1988 r. na podstawie ogólnego dorobku naukowego i przedłożonej rozprawy habilitacyjnej *Studia uniwersyteckie młodzieży z Prus Królewskich w XVI–XVIII wieku* (Toruń 1988) otrzymał stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii w specjalności historia nowożytna Polski, oświaty i wychowania.

Będąc pracownikiem naukowo-dydaktycznym UMK, Marian Pawlak był Przewodniczącym Rady Oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego na Wydziale Humanistycznym tejże uczelni (1975–1981) oraz Kierownikiem Podyplomowego Studium Historii (1 X 1984 – 30 VI 1989).

W roku akademickim 1989/1990 pracował na ½ etatu w Zakładzie Historii Oświaty i Wychowania Instytutu Pedagogiki i Psychologii UMK.

Z dniem 1 VII 1989 r. związał się z Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Bydgoszczy (WSP) (późniejsza Akademia Bydgoska (AB), obecnie Uniwersytet Kazimierza Wielkiego), gdzie został zatrudniony na ½ etatu. W dniu 1 września tego samego roku podjął pracę w WSP na pierwszym etacie². Pracował tam do przejścia na emeryturę, 30 IX 2005 r. Ponadto w roku akademickim 2005/2006 był zatrudniony w UKW na 1/3 etatu.

W WSP w Bydgoszczy przechodził przez kolejne etapy kariery zawodowej. Od 1 VII do 30 IX 1989 r. był zatrudniony na stanowisku adiunkta. Następnie od 1 X 1989 r. pracował na etacie docenta. Dnia 1 XI 1990 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym WSP. W międzyczasie, na wniosek Rady Naukowej Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego, 22 VIII 1995 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego w zakresie nauk humanistycznych. Nominację profesorską wręczył mu ówczesny Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Wałęsa. Od 1 V 1999 r. Marian Pawlak pracował na stanowisku profesora zwyczajnego.

W latach 1989–2006 prof. Marian Pawlak był związany z Instytutem Historii (późniejszy Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych) WSP,

² O motywach jego przejścia na uczelnię bydgoską zob. *ibid.*, s. 311–312.

gdzie był kierownikiem Zakładu Historii Nowożytnej. W latach 1990–1993, 1993–1996 oraz od 1 IX 1999 do 31 VIII 2002 r. pełnił funkcję prodziekana do spraw studiów zaocznych i nauki Wydziału Humanistycznego WSP.

Oprócz pracy naukowo-dydaktycznej Marian Pawlak był świetnym organizatorem. Zasłużył się dla rozwoju UKW. W 1990 r. był jednym ze współtwórców kierunku historycznego na tej uczelni, który organizował na podstawie swoich doświadczeń wyniesionych z toruńskiej *Alma Mater*. Przyczynił się do uzyskania prawa do nadania stopnia doktora w zakresie historii i literaturoznawstwa oraz doktora habilitowanego z zakresu historii. Marian Pawlak brał udział w powoływaniu nowych kierunków na Wydziale Humanistycznym UKW: administracji, anglistyki, germanistyki i politologii. Był pomysłodawcą nadania Uniwersytetowi w Bydgoszczy imienia Kazimierza Wielkiego. Ponadto kierował przygotowaniem wniosku do Komitetu Badań Naukowych o przyznanie Wydziałowi Humanistycznemu III kategorii naukowej.

Po przejściu na emeryturę, od 1 X 2005 r. do 31 V 2013 r. pracował w Kujawsko-Pomorskiej Szkole Wyższej (KPSW) w Bydgoszczy, gdzie zatrudniony był na stanowisku profesora zwyczajnego. Od 1 XI 2006 r. do 30 IX 2011 r. pełnił funkcję kierownika Zakładu Podstaw Edukacji Wydziału Pedagogicznego KPSW, gdzie od 1 XII 2011 r. do 9 I 2012 r. był pełniącym obowiązki dziekana, a do 10 I do 31 VIII 2012 r. pełnił funkcję dziekana.

Profesor Marian Pawlak wypromował ponad 200 magistrów i sześćcioro doktorów. Był recenzentem rozpraw doktorskich (13) i habilitacyjnych (6). Był również recenzentem projektów Komitetu Badań Naukowych oraz w postępowaniach o nadanie tytułu profesora.

Był członkiem kolegium redakcyjnego „Przeglądu Regionalnego”, „Universitas Gedanensis”, półrocznika wydawanego przez Pomorskie Towarzystwo Filozoficzno-Teologiczne; „Zapisek Kujawsko-Dobrzyńskich” (Seria A–E, t. 10–22) oraz wydawnictw WSP, AB i UKW w Bydgoszczy.

Profesor Pawlak należał do Polskiego Towarzystwa Historycznego (od 1962 r.), Stowarzyszenia Autorów Polskich (1989), Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym (1995–2015). Był członkiem towarzystw naukowych: w Toruniu (od 1964 r.), Olsztynie (od 1969 r.), Włocławku (od 1985 r.), Gdańsku (Wydział I Nauk Społecznych i Humanistycznych, od 22 IV 1998 r.) oraz Bydgoszczy.

Brał czynny udział w pracach Klubu Inteligencji Katolickiej (KIK) w Toruniu. W latach 1984–1988 kierował sekcją samokształceniową KIK-u. Był II wiceprezesem (1984–1985) oraz sekretarzem (1986–1989) tej organizacji. Profesor Pawlak był członkiem Regionalnej Rady Ochrony Środowiska Kulturowego Pomorza Nadwiślańskiego, gdzie w latach 1992–1998 pełnił funkcję

przewodniczącego, oraz przewodniczącym wojewódzkiej komisji kwalifikacyjnej do spraw stopni specjalizacji zawodowej.

Zainteresowania naukowe prof. Pawlaka wiązały się z historią Polski XVI–XVIII w., zwłaszcza historią oświaty i wychowania, historią regionalną oraz historią oświaty na Kujawach i Pomorzu w epoce staropolskiej. Jest autorem ponad 200 publikacji³, w tym dziewięciu książek autorskich: *Dzieje Gimnazjum Elbląskiego w latach 1535–1772* (Olsztyn 1972), *Z dziejów świetności Gimnazjum Elbląskiego w epoce Odrodzenia i Baroku* (Gdańsk 1985), *Studia uniwersyteckie młodzieży z Prus Królewskich XVI–XVIII w.* (Toruń 1988), *Reformacja i kontrreformacja w Elblągu w XVI–XVIII w.* (Bydgoszcz 1994), *Dawne włocławskie gimnazja (w latach 1876–1939)* (Bydgoszcz 1998), *Dzieje administracji w Polsce (materiały pomocnicze do nauczania historii administracji w Polsce)* (Bydgoszcz 2005), *Szkoły parafialne na Kujawach w epoce staropolskiej* (Bydgoszcz 2005), *Zarys dziejów oświaty. Skrypt* (Bydgoszcz 2007). Na szczególną uwagę zasługuje monografia jego pierwszej szkoły: *Dzieje Szkoły Podstawowej w Nowinach w latach 1927–2010* (Bydgoszcz 2011). Jest współautorem oraz redaktorem ośmiu książek, do których należy m.in. wielokrotnie wznawiany podręcznik *Podstawy badań historycznych. Skrypt dla I roku historii* (wspólnie z prof. Jerzym Serczykiem). Jest także autorem licznych biogramów, publikowanych m.in. w *Polskim słowniku biograficznym*, *Włocławskim słowniku biograficznym* i w wydawnictwach okolicznościowych. Z zagadnień historii regionalnej poświęconej miastom należy wymienić publikacje: *Wpisani w dzieje Chodcza* (Chodcz–Włocławek 1989, wspólnie z Andrzejem Mietzem i Janem Pakulskim), rozdziały w monografiach Elbląga i Włocławka. W środowisku historyków uchodził za wyjątkowo solidnego badacza zajmującego się szeroko pojętymi dziejami dawnego szkolnictwa i za wybitnego znawcę tej problematyki. Był bardzo dobrym nauczycielem akademickim cenionym przez studentów. Cechował go spokój, wyrozumiałość, sympatia wobec innych osób. Był wyjątkowo ciepłym człowiekiem. Dla każdego znajdował czas na rozmowę.

Marian Pawlak został odznaczony następującymi orderami: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2000), Złotym Krzyżem Zasługi (1981, legitymacja nr 1048-81-21), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1997), otrzymał także Nagrodę III stopnia Ministerstwa Edukacji Narodowej (1989). W 2011 r. uhonorowany został Medalem Pamiątkowym Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

³ Bibliografia prac prof. Mariana Pawlaka została opublikowana w: Michał RACZKOWSKI, *Profesor Marian Pawlak – biogram, bibliografia prac*, [in:] *Szkice z historii rodziny Pawlaków i Raczkowskich. Studia ofiarowane prof. Marianowi Pawlakowi*, red. Anna IŻYCKA, Michał RACZKOWSKI, Szczytno–Bydgoszcz–Rypin 2013 (wyd. 1), s. 16–32; Szczytno–Bydgoszcz–Brodnica 2015 (wyd. 2), s. 15–32.

Profesor Marian Zdzisław Pawlak zmarł 26 XII 2016 r. w Bydgoszczy. Został pochowany w Toruniu na cmentarzu Parafii pw. św. Antoniego przy ul. Owsianej 57.

Dnia 7 X 1967 r. Marian Pawlak ożenił się z Różą Łukaszewicz. Ich syn Przemysław (urodzony 2 X 1968 r. w Toruniu) jest absolwentem UMK w Toruniu.

*Michał Raczkowski (Bydgoszcz)
przy współpracy Jerzego Dygdały (Toruń)*

<http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2017.09>

ANDRZEJ PIĄTKOWSKI
(1938–2016)

Andrzej Piątkowski był rodowitym torunianinem. Urodził się w tym mieście 28 X 1938 r. w rodzinie nauczycielskiej. Jego ojciec Jan był nauczycielem, matka Elżbieta zajmowała się prowadzeniem domu. Przeżywszy jako dziecko niemiecką okupację, po jej zakończeniu ukończył szkołę podstawową i średnią, uzyskując w 1955 r. świadectwo dojrzałości. Studiował historię na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK) i pod kierunkiem prof. Leonida Żytkowicza przygotował pracę magisterską pt. *Stosunki społeczno-gospodarcze w województwie gnieźnieńskim w drugiej połowie XVIII wieku*. Na seminarium magisterskim zdobył sporą wiedzę w zakresie historii gospodarczej ziem polskich na przełomie XVIII i XIX w., a równocześnie znajomość języka łacińskiego, ponieważ prof. Żytkowicz prowadził dla swoich trzech seminarzystów zajęcia w rodzaju lektoratu.

Po uzyskaniu w 1960 r. tytułu magisterskiego 16 sierpnia tego roku rozpoczął pracę nauczyciela historii w żeńskim Liceum im. Marii Konopnickiej, mieszczącym się także na ul. Konopnickiej, w „mieście na soli” – Inowrocławiu. Po dwóch latach pedagogicznej przygody w 1962 r. został przyjęty na etat asystenta w toruńskiej Pracowni Dziejów Prus Królewskich (później Zakład Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich, obecnie Pracownia o tej nazwie) Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk. Nadmienić należy, że w tym czasie toruńska Pracownia kierowana przez prof. Mariana Biskupa wchodziła w skład Zakładu Historii Pomorza w Poznaniu, kierowanego przez prof. Gerarda Labudę (oprócz toruńskiej były także Pracownie w Gdańsku i Szczecinie).